

РЕЛИГІЙНА СВОБОДА ПІД ЧАС ЗБРОЙНОГО КОНФЛІКТУ В УКРАЇНІ WOLNOŚĆ RELIGIJNA W CZASIE KONFLIKTU ZBROJNEGO NA UKRAINIE

Po upadku Związku Socjalistycznych Republik Radzieckich następował proces odnowienia życia religijnego na Ukrainie. Wówczas na terytorium Ukrainy działało legalnie 18 wyznań, do których przy należało 5,5 tys. wspólnot religijnych. W 2016 r. zarejestrowane były 333 organizacje religijne mniejszych lub większych wyznań [5].

Na Ukrainie istniało kilka kościołów prawosławnych - Ukraiński Kościół Prawosławny Patriarchatu Moskiewskiego (Українська православна церква Московського патріархату), który przed agresją rosyjską dominował w życiu religijnym i stanowił część autonomiczną rosyjskiego kościoła prawosławnego. Był on początkowo Egzarchatem cerkwi rosyjskiej, szacowano liczbę wiernych między 6 a 30 mln. Miał on w 1999 r. 8168 placówek duszpasterskich [9].

W 2018 r. dokonał się rozłam w ukraińskim kościele prawosławnym. Biskupi tego kościoła zebrani na soborze świątyni Matki Bożej w Kijowie utworzyli Prawosławny Kościół Ukrainy (Українська Православна Церква Київського Патріархату). W 2019 r. kościół ten otrzymał autokefalię od patriarchy Konstantynopola. Stało się to za poparciem ówczesnego prezydenta. Ta cerkiew ma charakter konkurencyjny względem struktur podległych patriarchatowi moskiewskiemu [4, 5].

Ponadto na Ukrainie funkcjonują 3 Kościoły katolickie. Największe znaczenie ma Ukraiński Kościół Greckokatolicki (Українська греко-католицька церква) do którego należy około 10% mieszkańców kraju zamieszkujących zwłaszcza zachodnią część państwa. Kościół ten został po II wojnie światowej wcielony do Kościoła Prawosławnego Patriarchatu Moskiewskiego i mógł się odrodzić i zalegalizować dopiero w okresie pierestrojki [3, 8]. Kolejny to Kościół rzymskokatolicki mający ok. 1 mln 760 tys. wiernych. Trzecim jest kościół obrządku ormiańskiego [4]. Ponadto na terenie Ukrainy rozwinęły dynamiczną działalność wspólnoty protestanckie. Liczbę wyznawców wszystkich kościołów protestanckich szacuje się między 1 mln 200 tys. a 2 mln 400 tys. wiernych. Największymi kościołami protestanckimi są Kościół Chrześcijan Baptystów, Kościół Wiary Ewangelicznej. Ponadto w tym pejzażu religijnym Ukrainy istnieją wspólnoty muzułmańskie, żydowskie oraz tzw. nowe ruchy religijne. Te ostatnie oparte są przede wszystkim na Hari Krisznie i buddyzmie [5].

Na Ukrainie każdy człowiek na prawo do wyboru światopoglądu i do wolności wyznania. gwarantuje to praw art. 35 konstytucji z 1996 r. Ma on charakter bezwzględny. Ograniczenie jego możliwe jest tylko za pomocą ustawy "tylko w interesie ochrony porządku publicznego przeciw zdrowia i moralności publicznej oraz obrony praw i wolności innych ludzi"[1]. Standardy prawne spełniają zasady ochrony wolności religii zawarte w aktach prawa międzynarodowego z zakresu praw człowieka. Uszczegółowieniem norm konstytucyjnych jest ustawa z 23 kwietnia 1991 r. o wolności sumienia i organizacji religijnych [2]. Nie jest ona w pełni

spójna z konstytucją, ponieważ zawęża zakres podmiotowy wolności sumienia do obywateli Ukrainy (art. 3) oraz zakazuje brania udziału przez organizacje religijne w działalności partii politycznych oraz finansowania przez nie partii (art. 5) [2].

Organizacje religijne mają formę wspólnot, która w większości kościołów chrześcijańskich tożsama z parafią lub ośrodkami religijnymi, klasztorami, bractwami religijnymi, stowarzyszeniami misyjnymi itd. Zgodnie z art. 7 każda z organizacji rejestrowana jest oddzielnie. W procesie rejestracji wspólnoty religijne mają przedłożyć statut do właściwej jednostki administracyjnej, który jest podpisany przez min. 10 pełnoletnich (powyżej 18 lat) obywateli Ukrainy (art. 14). Statuty organizacji religijnych uchwalone są na zgromadzeniach członków wspólnoty religijnej danej organizacji, albo na zjazdach religijnych albo na konferencjach (art. 12). Każda wspólnota religijna ma wyodrębnioną podmiotowość prawną. Ustawodawca przewidział oddolne tworzenie się organizacji wyznaniowej, co nie jest zgodne m.in. z przepisami prawa kanonicznego Kościoła rzymskokatolickiego [2].

W latach 2018-2019 wprowadzono 2 akty prawne zmieniające ustawę o wolności sumienia i organizacji religijnych. Choć miały one teoretycznie charakter ogólny to istocie swojej zwrócone były na osłabienie ukraińskiego kościoła prawosławnego zależnego od patriarchy moskiewskiego. Pierwsza z nich stanowiła, że zmiana jurysdykcji religijnej jest możliwa wyłącznie na podstawie decyzji co najmniej 2/3 członków danej wspólnoty religijnej którzy podejmują ją podczas zgromadzenia ogólnego (art. 8) [2]. Zmiana dotyczyła ośrodka decyzyjnego. Wcześniej zmiana statutu parafii wymagała zgody odpowiedniego biskupa, a po tej zmianie zgody parafian. Druga zmiana dotyczy organizacji religijnych, które były związane z ośrodkami zarządzania w państwie atakującym lub okupującym Ukrainę - czyli Federacji Rosyjskiej. Nakazywała zmienić nazwę, tak aby otwarcie wskazany był związek z tym państwem (art. 12). [2]

Po ataku Federacji Rosyjskiej na Ukrainę struktury patriarchy moskiewskiego przeżywały kryzys. Próbowano ograniczyć więzi z Moskwą, gdyż stracono wiernych którzy przechodzili do kościoła Ukrainy. W maju 2022 r. ukraiński kościół prawosławny wykreślił ze swojej nazwy dodatek dotyczący patriarchy moskiewskiego ogłaszając swoją niezależność.

Inicjatywa "Religion on Fire) dokumentuje zniszczenia obiektów sakralnych i zbrodni wojennych [6]. Przy współdziałaniu administracji państwowej w ciągu pierwszego roku wojny udokumentowano zniszczenie 415 obiektów kultu religijnego. Znaczna ich część – 205 obiektów należała do ukraińskiego kościoła prawosławnego patriarchy moskiewskiego który jednocześnie był oskarżany o sprzyjanie interesom rosyjskim. Na liście tej znajdują się także obiekty innych wyznań: wspólnot protestanckich - 138, kościoła prawosławnego Ukrainy - 31 Kościołów katolickich - 9, wspólnot żydowskich - 15 i muzułmańskich – 6 [6]. Ponadto poważnym uszkodzeniem uległo budynki 7 instytucji edukacyjnych prowadzonych przez organizacje religijne zniszczono 13 świątyń mających status zabytków o charakterze regionalnym i 5 o charakterze Narodowym [6] Podczas nalotu 12 marca 2022 r. zbombardowana została zabytkowa ławra zaściania Bogurodzicy k. Świętogorska w obwodzie donieckim [6].

Zniszczenia obiektów nie są jedynymi działaniami destrukcyjnymi. znacznie daleko idący wpływ mają działania wojenne na możliwość odbywania praktyk religijnych. Zwłaszcza w małych wspólnotach. Ciągłe ostrzeliwania uniemożliwiały

odprawianie nabożeństw i odbywanie praktyk religijnych. Na terenach okupowanych dochodziło do prześladowań na tle religijnym. Wprowadzono ograniczenia manifestowania religii, takich jakie występują w Federacji Rosyjskiej. Dotyczą one przede wszystkim Świadców Jehowych, których rosyjski Sąd Najwyższy uznał za w 2017 r. organizację ekstremistyczną. Ponadto dokonywano kradzieży i płądrowania budynków wspólnot religijnych. Zamykano obiekty religijne dokonując ich profanacji. Zatrzymywano także duchownych wszystkich wyznań, a wielu z nich zginęło bez wieści [6].

Przedstawione dane świadczą o ograniczaniu wolności religijnej na terenach okupowanych. Uniemożliwione jest czynne wyznawanie religii i niszczenie budynków sakralnych.

BIBLIOGRAFIA

- [1] Konstytucja Ukrainy, tł. E. Toczek, A. Kubik, J. Turłukowski, Kancelaria Sejmu, Warszawa 2018. https://biblioteka.sejm.gov.pl/wp-content/uploads/2018/02/Ukraina_pol_010118-1.pdf.
- [2] Закон України про свободу совісті та релігійні організації; <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/987-12#Text>
- [3]. Katolickie mniejszości wyznaniowe w Polsce i Ukrainie,. Studia porównawcze, red. M. Zowczak, Warszawa 2021.
- [4] Małkiewicz A, Szymaniec P., Wojna nowego wieku? Agresja Rosji przeciw Ukrainie 2022-2023, Tarnowskie Góry 2023.
- [5] Nikołajew J., Wspólnotowy wymiar wolności światopoglądu i przekonań religijnych oraz jej realizacja w ukraińskim systemie prawnym, Lublin 2016.
- [6] Religion on Fire. Report on the results of monitoring of damage and destruction of religious building as a results of the full-scale Russian military invasion of Ukraine, Kyiv 2023, s. 5. <https://www.mar.in.ua/wp-content/uploads/2023/04/Religion-on-Fire-report-2023-ENG.pdf>
- [7] Szabaciuk A, Relacje państwo - Kościół rzymskokatolicki na Ukrainie w latach 1991-2012, Lublin 2012, s. 27-28.
- [8] Wawrzonek M., Religia i polityka na współczesnej Ukrainie. Cerkiew prawosławne i grekokatolicka jako elementy ukraińskiego systemu politycznego, Kraków 2015.
- [9] Wilson A., Ukraińcy, Warszawa 2002.